

=====

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

શ્રીમતી શ્રીલતા ભૂપાલ વિગેરે વિગેરે

વિરુદ્ધ

આંધ્રપ્રદેશ સરકાર, તેના સચિવ, મહેસૂલ વિભાગ, હૈદરાબાદ અને અન્ય વિગેરે  
વિગેરે દ્વારા પ્રતિનિધિત્વ પામેલ

૨૮ નવેમ્બર, ૧૯૮૯

[જી.એલ. ઓઝા અને એમ. ફાતિમા બીવી, ન્યાયમૂર્તિઓ]

આંધ્રપ્રદેશ સીલિંગ ઓન એગ્રીકલ્ચરલ હોલ્ડિંગ્સ એક્ટ, ૧૯૬૧: કલમો  
૭, ૮, ૧૦ અને ૧૯ - ફાજલ જમીન - સમર્પણ - વળતર નક્કી કરવું -  
પુનરીક્ષણ - શું ક્ષેત્રાધિકાર બહાર છે.

આંધ્રપ્રદેશ સીલિંગ ઓન એગ્રીકલ્ચરલ હોલ્ડિંગ્સ એક્ટ, ૧૯૬૧ની કલમ  
૭ની પેટા-કલમ (૨) રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસરને આદેશ આપે છે કે તેઓ  
સીલિંગ વિસ્તાર કરતાં વધુ જમીન સમર્પિત કરવા પાત્ર દરેક વ્યક્તિ પર નોટિસ

બજાવે જેમાં તે વ્યક્તિ જે જમીન સમર્પિત કરવા દરખાસ્ત કરે છે તે દર્શાવતું પત્રક રજૂ કરવાનું કહેવામાં આવે. પેટા-કલમ (૩) રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસરને તે પત્રક પર સમર્પણને મંજૂરી આપતો હુકમ પસાર કરવાની જરૂરિયાત જણાવે છે, અને ત્યારબાદ તે જમીન સમર્પિત કરવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવશે. કલમ ૮ રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસરને કલમ ૧૦ હેઠળ વળતર ચૂકવીને આવી જમીનનો કબ્જો લેવાની જોગવાઈ કરે છે. કલમ ૧૦ વળતરની પદ્ધતિ નક્કી કરે છે.

પ્રસ્તુત કેસમાં, અપીલકર્તાની જમીન બાબતે અધિનિયમની કલમ ૭(૩) હેઠળની કાર્યવાહી પૂર્ણ થઈ ગઈ હોવાથી રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસરે કલમ ૧૦ હેઠળ વળતર નક્કી કરતો હુકમ કર્યો હતો. જો કે જિલ્લા મહેસૂલ અધિકારીએ ચૂકવણી કરવાને બદલે, સુધારેલ કલમ ૧૯(૧) હેઠળ હોવાનું દર્શાવીને સદરહું હુકમનું પુનરીક્ષણ કરવાની દરખાસ્ત કરતી નોટિસ જારી કરી હતી.

અપીલકર્તાએ એવી દલીલ કરતી રિટ અરજી દાખલ કરી કે જ્યારે કલમ ૭ ની પેટા-કલમ (૩) હેઠળ કાર્યવાહી પૂર્ણ થઈ જાય ત્યારે સમર્પણ પૂર્ણ થાય છે અને જમીન રાજ્યમાં નિહિત થાય છે, અને કલમ ૧૦ ની યોજના હેઠળ માત્ર વળતર નક્કી કરવાનો પ્રશ્ન જ બાકી રહે છે, અને એકવાર તે નક્કી થઈ જાય પછી સત્તાવાળાઓ પાસે વળતરમાં સુધારો કરવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી.

રાજ્ય તરફથી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કલમ ૭ ની પેટા-કલમ (૩) માં "સમર્પિત કરવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવશે" શબ્દોનો ઉપયોગ

કરવામાં આવ્યો છે જે સૂચવે છે કે રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસર દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમ દ્વારા જમીનના સમર્પણ અંગેની દરખાસ્તને આખરી ઓપ આપવામાં આવ્યો હોવા છતાં તે માત્ર માની લીધેલ સમર્પણ છે, અને કલમ ૮ અનુસાર વળતરની ચૂકવણી કર્યા પછી જ્યારે જમીનનો કબ્જો લેવામાં આવે ત્યારે જ તે જમીન રાજ્યમાં નિહિત થાય છે.

હાઈકોર્ટે એવો અભિપ્રાય લીધો હતો કે જ્યાં સુધી કલમ ૮ હેઠળ કબ્જો લેવાની પ્રક્રિયા પૂર્ણ ન થાય ત્યાં સુધી જમીન રાજ્યમાં નિહિત થતી નથી અને તેથી એમ કહી શકાય નહીં કે અધિનિયમ હેઠળની કાર્યવાહી સમાપ્ત થઈ ગઈ છે અને આ તબક્કે જો સત્તાવાળાઓ પાસે વળતરનું પુનરીક્ષણ કરવાનું ક્ષેત્રાધિકાર હોય તો એમ ન કહી શકાય કે સત્તાવાળાઓએ તેમના ક્ષેત્રાધિકાર બહારનું કંઈક કર્યું છે.

અપીલો ફગાવી દેતાં, કોર્ટે,

હેરવ્યું કે: આંધ્રપ્રદેશ સીલિંગ ઓન એગ્રીકલ્ચરલ હોલ્ડિંગ્સ એક્ટ, ૧૯૬૧ ની કલમ ૭ ની યોજના સૂચવે છે કે ધારક જે ફાજલ જમીન સમર્પિત કરશે તે આખરી રીતે ત્યારે નક્કી થાય છે જ્યારે પેટા-કલમ (૩) હેઠળ હુકમ પસાર કરવામાં આવે છે. જો કે, આ કાર્યવાહીની આખરીતા છતાં ધારાસભાએ સદરહું કલમમાં "સમર્પિત કરવામાં આવી છે" વાક્યપ્રયોગ વાપરવાને બદલે "સમર્પિત કરવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવશે" શબ્દપ્રયોગ વાપર્યો છે. આ શબ્દો પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે હજુ કંઈક વધુ કરવાનું બાકી રહે છે, અને તે જ કલમ ૮

માં રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસરને કલમ ૧૦ હેઠળ નિર્ધારિત વળતર ચૂકવીને, જે જમીન સમર્પિત કરવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવે છે તેનો કબ્જો લેવા માટે સત્તા આપીને પ્રદાન કરવામાં આવ્યું છે. આ રીતે કબ્જો લીધા પછી જ જમીન રાજ્યમાં નિહિત થાય છે. [૩૧૯જી; ૩૨૦એ; ૩૨૦સી-ડી]

તેથી, એ સ્પષ્ટ છે કે કલમ ૮ હેઠળના હુકમો કલમ ૧૦ હેઠળ નિર્ધારિત વળતર ચૂકવ્યા પછી જ પસાર કરી શકાય છે, અને જ્યાં સુધી કલમ ૮ હેઠળ કાર્યવાહી કરવામાં ન આવી હોય ત્યાં સુધી એમ કહી શકાય નહીં કે જમીન રાજ્યમાં નિહિત થાય છે. જો વચ્ચે કોઈ સુધારો થયો હોય તો સક્ષમ સત્તાવાળાઓ કલમ ૧૦ હેઠળ પસાર કરાવેલા હુકમોમાં સુધારો કરી શકે છે. [૩૨૧એચ; ૩૨૧બી]

પ્રસ્તુત કેસમાં, કલમ ૮ હેઠળ કોઈ પગલાં લેવામાં આવ્યા ન હતા. તેથી હાઈકોર્ટ રિટ અરજીઓ ફગાવી દેવામાં યોગ્ય હતી. [૩૨૧એચ; ૩૨૨બી]

દીવાની અપીલ અધિકારક્ષેત્ર: સિવિલ અપીલ નં. ૧૧૪૭/૧૯૭૫.

આંધ્રપ્રદેશ હાઈકોર્ટના રિટ પિટિશન નં. ૪૮૧૮/૧૯૭૩ માં તારીખ ૨૮.૧૨.૧૯૭૩ ના ચુકાદા અને હુકમ સામે. સાથે સિવિલ અપીલ નં. ૧૦૫૪-૫૫/૧૯૭૬, ૧૫૦૩ અને ૧૫૪૬/૧૯૭૭.

ઉપસ્થિત પક્ષકારો માટે ટી.એસ. કૃષ્ણમૂર્તિ એયર, સી. સીતારામૈયા, કે. માધવ રેડ્ડી, ચેલા સીતારામણી, કે. રામ કુમાર, શ્રીમતી જે. રામચંદ્રન, શ્રીમતી

અંજની, ટીવીએસએન ચારી, એ.વી. રંગમ, જગન રાવ અને એ.વી.વી. નાયર.

**કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ ઓઝા દ્વારા આપવામાં આવેલ.**

આ અપીલ આંધ્રપ્રદેશ હાઇકોર્ટના રિટ પિટિશન નં. ૪૮૧૮/૧૯૭૩ ના ચુકાદામાંથી ઉદ્ભવે છે જેમાં અપીલકર્તા/અરજદાર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી રિટ અરજી ફગાવી દેવામાં આવી હતી.

હાઇકોર્ટ સમક્ષની રિટ અરજીમાં અરજદારે આંધ્રપ્રદેશ સીલિંગ ઓન એગ્રીકલ્ચરલ હોલિંડ્ગ્સ એક્ટ, ૧૯૬૧ હેઠળ પોતાના દ્વારા સમર્પિત કરવામાં આવેલી જમીનો માટેનું વળતર સામાવાળાને તાત્કાલિક ચૂકવવા માટે આદેશ આપતી પરમાદેશ રિટ માંગી હતી. ત્રીજા સામાવાળાને તારીખ ૧૯.૧.૧૯૭૨ થી અમલી બનેલા અધિનિયમ નં. ૧/૧૯૭૨ દ્વારા સુધારેલા અધિનિયમની કલમ ૧૯(૧) હેઠળ પુનરીક્ષણની કાર્યવાહી આગળ વધારવા પર પ્રતિબંધ મૂકતો વધારાનો નિર્દેશ માંગવામાં આવ્યો હતો.

જરૂરી હકીકતો એવી છે કે અરજદારના પતિ ગડવાલમાં વ્યાપક જમીનો ધરાવતા હતા. આ કાયદો અમલમાં આવ્યા પછી રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસર, ગડવાલ દ્વારા અધિનિયમની કલમ ૩(૨) હેઠળ અરજદારના પતિને તેમના જમીનધારણાનું જાહેરનામું રજૂ કરવાનો આદેશ આપતી નોટિસ જારી કરવામાં આવી હતી. અરજદારના પતિએ તે અનુસાર જાહેરનામું રજૂ કર્યું. ત્યારબાદ વર્ષ ૧૯૬૯ માં અરજદાર અને ત્રણ સગીર બાળકોને પાછળ છોડીને તેમનું અવસાન થયું.

રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસરે અધિનિયમની કલમ ૬ હેઠળ તપાસ હાથ ધરી અને તારીખ ૨૫.૧.૧૯૭૧ ના પોતાના હુકમ દ્વારા ઠેરવ્યું કે અરજદારના પતિના કાનૂની વારસદારો સીલિંગ વિસ્તાર કરતાં ૨૯.૭૨ કુટુંબ ધારણ જેટલી વધારાની જમીન ધરાવતા હતા જેને ધારણ કરવાનો તેમને હક ન હતો.

ત્યારબાદ તારીખ ૨૫.૧.૧૯૭૧ ના રોજ કલમ ૭(૨) હેઠળ અરજદાર પર એક નોટિસ બજાવવામાં આવી જેમાં અરજદારને તે જે જમીન સમર્પિત કરવા માંગે છે તે દર્શાવતું પત્રક રજૂ કરવાનું કહેવામાં આવ્યું હતું.

તેના પર અરજદારે તારીખ ૧૯.૩.૧૯૭૧ ના રોજ પોતે જે જમીનો સમર્પિત કરવા માંગે છે તેનું વિગતવાર પત્રક રજૂ કર્યું.

તપાસ બાદ રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસરે સંતોષ મેળવ્યો કે સમર્પિત કરવા માટે દરખાસ્ત કરાયેલી જમીનો અધિનિયમની કલમ ૧(૧) અને (૨) ની આવશ્યકતાઓને પૂર્ણ કરે છે, અને તેમણે તારીખ ૩૧.૩.૧૯૭૧ ના રોજ અધિનિયમની કલમ ૭(૩) હેઠળ અરજદાર દ્વારા ૭૧૩.૧૬ એકર (૨૯.૭૨ કુટુંબ ધારણ સમકક્ષ) જમીનનું સમર્પણ મંજૂર કરતો હુકમ પસાર કર્યો.

ત્યારબાદ અરજદારે અધિનિયમની કલમ ૧૦ હેઠળ પોતાના દ્વારા સમર્પિત જમીનોના સંબંધમાં વળતર નક્કી કરવા માટે રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસર સમક્ષ અરજી દાખલ કરી. રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસરે પોતાના દ્વારા સમર્પિત કરાયેલી જમીનો અંગે રૂ. ૬,૪૪,૨૬૫.૦૯ નું વળતર નક્કી કર્યું.

રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસરે અધિનિયમની કલમ ૧૧ મુજબ આંધ્રપ્રદેશ ગેઝેટમાં તારીખ ૭.૭.૧૯૭૧ ના રોજ અરજદાર દ્વારા સમર્પિત જમીનોની વિગતો અને તેના માટે ચૂકવવાપાત્ર વળતર દર્શાવતું જાહેરનામું પ્રસિદ્ધ કર્યું.

નક્કી કરાયેલ વળતર ચૂકવવાને બદલે, જિલ્લા મહેસૂલ અધિકારી મહબૂબનગરે તારીખ ૨૧.૩.૧૯૭૨ ની એક નોટિસ જારી કરી જેમાં અરજદાર દ્વારા સમર્પિત જમીનોનું વળતર નક્કી કરતા રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસરના તારીખ ૧૫.૪.૧૯૭૧ ના હુકમોનું પુનરીક્ષણ કરવાની દરખાસ્ત કરવામાં આવી હતી. આ નોટિસ સુધારેલા અધિનિયમની કલમ ૧૯ પેટા-કલમ ૧ હેઠળ જારી કરવામાં આવી હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું છે.

અરજદારે એવો વાંધો રજૂ કર્યો કે ત્રીજા સામાવાળા પાસે અગાઉ પસાર થયેલા વળતર નક્કી કરવાના હુકમનું પુનરીક્ષણ કરવાનો કોઈ ક્ષેત્રાધિકાર નથી, કારણ કે જે દિવસે ડિવિઝનલ ઓફિસરે નોટિસ જારી કરી તે દિવસે જે હુકમનું પુનરીક્ષણ માંગવામાં આવ્યું હતું તે આખરી બની ચૂક્યો હતો. આ વાંધા છતાં ત્રીજા સામાવાળાએ પુનરીક્ષણ કાર્યવાહીનો નિકાલ કર્યો ન હતો અને તેના કારણે હાઈકોર્ટ સમક્ષ રિટ અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી.

અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે અમારી સમક્ષ એવી દલીલ કરી હતી કે એકવાર કલમ ૭ હેઠળ સીલિંગ મર્યાદા કરતાં વધુ હોય તેવી જમીન નક્કી થઈ જાય અને ધારક દ્વારા સમર્પણનું પત્રક રજૂ કરવામાં આવે જેને રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસરે કલમ ૭ ની પેટા-કલમ ૩ હેઠળ સ્વીકારી લીધું હોય, તો જમીન

રાજ્યમાં નિહિત થઈ જાય છે અને ત્યારબાદ સત્તાવાળાઓ પાસે વળતરનું કે અધિનિયમ હેઠળ અગાઉ પસાર થયેલા કોઈપણ હુકમનું પુનરીક્ષણ કરવાનો પ્રયાસ કરવાનો કોઈ ક્ષેત્રાધિકાર નથી.

જ્યારે રાજ્ય તરફથી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કલમ ૭ ની પેટા-કલમ ૩ માં "સમર્પિત કરવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવશે" શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે જે સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસર દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમ દ્વારા જમીન સમર્પણ અંગે ધારક દ્વારા કરવામાં આવેલી દરખાસ્ત સ્વીકારવામાં આવી હોય અને તેને આખરી કરવામાં આવી હોય તેમ છતાં તે માત્ર માની લીધેલ સમર્પણ છે કારણ કે ત્યાર પછી પણ જમીન રાજ્યમાં નિહિત થતી નથી પરંતુ તે માત્ર ત્યારે જ નિહિત થાય છે જેવું કલમ ૮ હેઠળ વિચારવામાં આવ્યું છે જે સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે કલમ ૭ હેઠળ સમર્પિત થયેલ માનવામાં આવતી જમીન રાજ્યમાં ત્યારે જ નિહિત થાય છે જ્યારે કલમ ૮ અનુસાર વળતરની ચૂકવણી કર્યા પછી તેનો કબ્જો લેવામાં આવે.

હાઈકોર્ટે રાજ્યની દલીલ સ્વીકારી અને એવો અભિપ્રાય લીધો કે જ્યાં સુધી કલમ ૮ હેઠળ કબ્જો લેવાની પ્રક્રિયા પૂર્ણ ન થાય ત્યાં સુધી જમીન રાજ્યમાં નિહિત થતી નથી અને તેથી એમ કહી શકાય નહીં કે આ કાયદા હેઠળની કાર્યવાહી સમાપ્ત થઈ ગઈ છે અને આ તબક્કે જ્યારે જમીન હજુ રાજ્યમાં નિહિત થઈ નથી ત્યારે જો સત્તાવાળાઓ પાસે વળતરનું પુનરીક્ષણ કરવાનો ક્ષેત્રાધિકાર હોય તો એમ કહી શકાય નહીં કે સત્તાવાળાઓએ તેમના ક્ષેત્રાધિકાર બહારનું

કંઈક કર્યું છે.

હાઈકોર્ટ સમક્ષ અને અમારી સમક્ષ અપીલકર્તા વતી મુખ્ય દલીલ એ છે કે એકવાર અધિનિયમની યોજના હેઠળ સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા કલમ ૭ ની પેટા-કલમ ૩ હેઠળ હુકમ પસાર કરવામાં આવે ત્યારે ધારકના પક્ષે તેણે ફાજલ જમીન સમર્પિત કરી દીધી છે અને કલમ ૧૦ અને ૧૧ ની યોજના હેઠળ માત્ર વળતર નક્કી કરવાનો પ્રશ્ન જ રહે છે અને એકવાર તે નક્કી થઈ જાય પછી સત્તાવાળાઓ પાસે અધિનિયમની કલમ ૭ ની યોજના અનુસાર જે વ્યક્તિએ જમીન સમર્પિત કરી છે તેને વળતર ચૂકવવા સિવાય અન્ય કોઈ વિકલ્પ રહેતો નથી.

એ નિર્વિવાદ છે કે કાર્યવાહી આંધ્રપ્રદેશ સીલિંગ ઓન એગ્રીકલ્ચરલ હોલિંડ્ગ્સ એક્ટ, ૧૯૬૧ હેઠળ કરવામાં આવી હતી અને જાહેરનામું રજૂ કર્યા પછી કલમ ૬ અનુસાર સીલિંગ વિસ્તાર નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો. એ પણ નિર્વિવાદ છે કે કલમ ૭ ની પેટા-કલમ ૨ અનુસાર અરજદાર/અપીલકર્તા પર પોતે જે જમીન સમર્પિત કરવા માંગે છે તે દર્શાવતું પત્રક રજૂ કરવા માટે નોટિસ બજાવવામાં આવી હતી અને અપીલકર્તા દ્વારા પત્રક રજૂ કર્યા પછી જ કલમ ૭ ની પેટા-કલમ ૩ અનુસાર હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. કલમ ૭ નીચે મુજબ છે:

"(૧) જો કોઈ વ્યક્તિનું ધારણ કલમ ૬ હેઠળ નક્કી કરાયેલા સીલિંગ વિસ્તાર કરતાં વધુ ન હોય, તો તે આવું ધારણ જાળવી રાખવા

માટે હકદાર રહેશે, પરંતુ જો તે સીલિંગ વિસ્તાર કરતાં વધુ હોય, તો તે સીલિંગ વિસ્તાર કરતાં વધુ જમીનનું સમર્પણ કરવા માટે જવાબદાર રહેશે.

(૨) રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસર પેટા-કલમ (૧) હેઠળ સીલિંગ વિસ્તાર કરતાં વધુ જમીન સમર્પિત કરવા જવાબદાર એવી દરેક વ્યક્તિ પર નોટિસ બજાવશે જેમાં તેણે સમર્પિત કરવાની થતી જમીનનું પ્રમાણ નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવશે, અને તેમાં નિર્ધારિત કરાય તેવી રીતે અને તેવા સમયગાળામાં પોતે જે જમીન સમર્પિત કરવા માંગે છે તે દર્શાવતું પત્રક રજૂ કરવાની માંગણી કરવામાં આવશે.

(૩) જો જે વ્યક્તિ પર પેટા-કલમ (૨) હેઠળ નોટિસ બજાવવામાં આવી છે તે નિર્ધારિત સમયગાળામાં તે પેટા-કલમમાં ઉલ્લેખિત પત્રક રજૂ કરે અને રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસર નિયત રીતે તપાસ કર્યા પછી સંતુષ્ટ થાય કે જમીનનું સૂચિત સમર્પણ પેટા-કલમ (૧) અને (૨) ની જોગવાઈઓ અનુસાર છે, તો તેઓ સમર્પણને મંજૂર કરતો હુકમ પસાર કરશે અને ત્યારબાદ સદરહું જમીન તે વ્યક્તિ દ્વારા સમર્પિત કરવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવશે.

(૪) જો જે વ્યક્તિ પર પેટા-કલમ (૨) હેઠળ નોટિસ બજાવવામાં આવી છે તે નિર્ધારિત સમયગાળામાં તે પેટા-કલમમાં ઉલ્લેખિત પત્રક રજૂ ન કરે, અથવા નિર્ધારિત સમયગાળામાં આવું પત્રક રજૂ કરે પરંતુ તેમાં તેણે સમર્પિત કરવાની થતી જમીનનું સમગ્ર પ્રમાણ નિર્દિષ્ટ ન કરે, તો

રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસર પ્રથમ કેસમાં સમગ્ર પ્રમાણ અને પાછલા કેસમાં તે વ્યક્તિએ સમર્પિત કરવાની થતી જમીનનું બાકીનું પ્રમાણ પોતે પસંદ કરી શકશે, અને તે મુજબનો હુકમ પસાર કરશે; અને ત્યારબાદ સદરહું જમીન અથવા જમીનનો બાકીનો ભાગ, જે પરિસ્થિતિ હોય તે મુજબ, તે વ્યક્તિ દ્વારા સમર્પિત કરવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવશે."

આ કલમની યોજના સૂચવે છે કે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિનું જમીનધારણ કલમ ૬ હેઠળ નક્કી કરવામાં આવે અને જો કલમ ૬ હેઠળ નક્કી કરતી વખતે એવું જણાય કે તે સીલિંગ વિસ્તાર કરતાં વધુ ધારણ ધરાવે છે તો તે સીલિંગ વિસ્તાર કરતાં વધારાની જમીનનું સમર્પણ કરવા જવાબદાર રહેશે. આ કલમની પેટા-કલમ ૨ એવી જોગવાઈ કરે છે કે રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસર સીલિંગ વિસ્તાર કરતાં વધુ જમીન સમર્પિત કરવા પાત્ર તમામ વ્યક્તિઓ પર નોટિસ બજાવશે અને આ નોટિસમાં તેણે સમર્પિત કરવાની થતી જમીનનું પ્રમાણ અને સંબંધિત વ્યક્તિ ધારક જે જમીન સમર્પિત કરવા દરખાસ્ત કરે છે તે દર્શાવતું પત્રક રજૂ કરશે તેવો નિર્દેશ રહેશે.

આ કલમની પેટા-કલમ ૩ એવી જોગવાઈ કરે છે કે પેટા-કલમ ૨ હેઠળ નોટિસ બજાવ્યા પછી અને સંબંધિત વ્યક્તિ નિયત સમયગાળામાં પોતાનું પત્રક રજૂ કરે તે પછી, રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસર જો કલમ ૨ હેઠળની નોટિસના જવાબમાં ધારક જે જમીન સમર્પિત કરવા માંગે છે તે અંગે રજૂ કરાયેલા પત્રકથી

સંતુષ્ટ થાય, તો તેઓ જમીનનું સમર્પણ મંજૂર કરતો હુકમ પસાર કરશે.

પેટા-કલમ ૪ એવી પરિસ્થિતિની કલ્પના કરે છે કે જ્યાં કલમ ૨ હેઠળ નોટિસ બજાવ્યા પછી ધારક કલમ ૩ હેઠળ વિચાર્યા મુજબનું પત્રક રજૂ કરતો નથી.

તેથી, એ સ્પષ્ટ છે કે જ્યાં સુધી ધારક દ્વારા સમર્પિત કરવામાં આવનાર ફાજલ જમીનનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી તે આખરી રીતે ત્યારે નક્કી થાય છે જ્યારે રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસર દ્વારા કલમ ૭ ની પેટા-કલમ ૩ હેઠળ હુકમ પસાર કરવામાં આવે છે પરંતુ એ નોંધપાત્ર છે કે આ કાર્યવાહીની આખરીતા છતાં ધારાસભા "તે વ્યક્તિ દ્વારા સમર્પિત કરવામાં આવી હોવાનું ત્યારબાદ માનવામાં આવશે" શબ્દપ્રયોગ વાપરે છે. એ સૂચક છે કે "સમર્પિત કરી દેવામાં આવી છે" વાક્ય વાપરવાને બદલે ધારાસભા "સમર્પિત કરવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવશે" શબ્દપ્રયોગ વાપરે છે અને આ શબ્દો પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે હજુ કંઈક વધુ કરવાનું બાકી રહે છે. કલમ ૮ નીચે મુજબ છે:

"(૮) જ્યાં કોઈ માલિક દ્વારા કલમ ૭ હેઠળ કોઈપણ જમીન સમર્પિત કરવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવે છે, ત્યાં રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસર, હુકમ દ્વારા, કલમ ૧૦ હેઠળ વળતર ચૂકવીને આવી જમીનનો કબ્જો લઈ શકશે, અને આવી જમીનનો જમીનવિહોણા ગરીબ વ્યક્તિઓને ફાળવણી કરીને નિર્ધારિત રીતે નિકાલ કરવામાં આવશે."

આ જોગવાઈ માલિક દ્વારા સમર્પિત કરાયેલ માનવામાં આવેલી જમીન રાજ્યમાં નિહિત થવા અંગેની છે. કલમના મથાળામાં વપરાયેલી આ પરિભાષા પોતે જ સૂચવે છે કે સમર્પિત ગણાયેલી ફાજલ જમીન નક્કી થયા પછી પણ, નિહિત થવાની પ્રક્રિયા ત્યારે જ થાય છે જ્યારે કંઈક વધુ કરવામાં આવે અને તે જ બાબત આ કલમમાં પ્રદાન કરવામાં આવી છે. આ કલમ રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસરને વળતર ચૂકવીને જમીનનો કબ્જો લેવા સત્તા આપે છે, એવું વળતર જે કલમ ૧૦ હેઠળ નક્કી થાય છે અને એવી જમીન જે કલમ ૭ હેઠળ સમર્પિત ગણાયેલી હોય અને કલમ ૮ હેઠળ કબ્જો લીધા પછી જ આ કલમની યોજના હેઠળ જમીન રાજ્યમાં નિહિત થાય છે અને ત્યારબાદ એવી જોગવાઈ છે કે આવી જમીનનો જમીનવિહોણા ગરીબ વ્યક્તિઓને ફાળવણી કરીને નિર્ધારિત રીતે નિકાલ કરવામાં આવશે.

તેથી આ કલમની યોજનાનું વિહંગાવલોકન સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે કલમ ૭ ની પેટા-કલમ ૩ હેઠળ હુકમ પસાર થયા પછી જો કે ફાજલ જમીન સમર્પિત કરવાની અને જે જમીન સમર્પિત કરવા માંગવામાં આવી છે તેની પસંદગી કરવાની કાર્યવાહી પૂર્ણ થાય છે તેમ છતાં તે સમર્પણ નથી પરંતુ માત્ર સમર્પિત કરવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવે છે જે સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે જ્યાં સુધી ધારકનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી તેણે પોતે ફાજલ તરીકે સમર્પિત કરવાની થતી જમીનો આખરી રીતે નક્કી કરાવી લીધી છે જે નિયત સમયે અન્ય જમીનવિહોણા લોકોને વહેંચણી કરવા માટે રાજ્યમાં નિહિત થશે પરંતુ કલમ ૮ ની ભાષા પરથી તેમજ કલમ ૭ ની પેટા-કલમ ૩ માં વપરાયેલી ભાષા પરથી પણ એ સ્પષ્ટ થાય

છે કે જ્યાં સુધી સમર્પિત ગણાયેલી જમીન કલમ ૧૦ હેઠળ નક્કી કરાયેલ વળતર ચૂકવીને કબ્જે કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તે રાજ્યમાં નિહિત થતી નથી. તેથી કલમ ૮ ની યોજના સૂચવે છે કે રાજ્યમાં નિહિત થવું એટલે કે રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસર દ્વારા કબ્જો લેવો અને વળતરની ચૂકવણી કરવી એ કલમ ૮ હેઠળના હુકમની સાથે સમકાલીન હોવા જોઈએ. તેથી, એવું જણાય છે કે કલમ ૭ હેઠળ ફાજલ જમીન નક્કી કરવાની કાર્યવાહી પૂર્ણ થયા પછી, કલમ ૧૦ માં દર્શાવ્યા મુજબ વળતર નક્કી કરવાની કાર્યવાહી શરૂ થશે અને જ્યારે વળતર પણ આખરી રીતે નક્કી થઈ જાય ત્યારે જ કલમ ૮ હેઠળ વળતર ચૂકવાયા બાદ કબ્જો લેવામાં આવશે.

તેથી, એ સ્પષ્ટ છે કે કલમ ૭ ની પેટા-કલમ ૩ અનુસાર કાર્યવાહી પૂર્ણ થયા પછી અને વળતર નક્કી થઈ ગયા પછી પણ જો કલમ ૮ હેઠળ પગલાં લેવામાં ન આવ્યા હોય તો એમ કહી શકાય નહીં કે જમીન રાજ્યમાં નિહિત થઈ ગઈ છે. જો વચ્ચે કોઈ સુધારો થયો હોય તો સક્ષમ સત્તાવાળાઓ પસાર કરાયેલા હુકમોમાં સુધારો કરી શકે છે. એ સ્પષ્ટ છે કે કલમ ૭ ની પેટા-કલમ ૩ હેઠળ કાર્યવાહી પૂર્ણ થઈ હોવા છતાં અને વળતર નક્કી થઈ ગયું હોવા છતાં જ્યાં સુધી કલમ ૮ હેઠળની કાર્યવાહી પૂર્ણ ન થાય ત્યાં સુધી જમીન ધારક પાસે જ રહે છે જે જમીનમાંથી લાભ મેળવતો રહે છે.

તેથી આ સંજોગોમાં અપીલકર્તા દ્વારા કરવામાં આવેલી એ દલીલ સ્વીકારી શકાય નહીં કે જ્યારે કલમ ૭ ની પેટા-કલમ ૩ હેઠળ કાર્યવાહી પૂર્ણ થાય ત્યારે

સમર્પણ પૂર્ણ થાય છે અને જમીન રાજ્યમાં નિહિત થાય છે કારણ કે સ્વીકૃતપણે કલમ ૮ હેઠળ કોઈ કાર્યવાહી કરવામાં આવી નથી.

કલમ ૧૦ હેઠળ પસાર કરવામાં આવ્યા હોવાનું જણાતા કેટલાક હુકમોના આધારે એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કબ્જો લેવાની પ્રક્રિયા પૂર્ણ થઈ ગઈ છે પરંતુ આ હુકમોમાં માત્ર કલમ ૧૦ ની ભાષા જ પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવી છે. કલમ ૧૦ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસર દ્વારા કબ્જો કરાયેલી જમીનો માટે વળતર: (૧) કલમ ૮ અથવા કલમ ૯ હેઠળ રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસર દ્વારા કબ્જો કરવામાં આવેલી કોઈપણ જમીન માટે ચૂકવવાપાત્ર વળતર બીજી અનુસૂચિમાં નિર્દિષ્ટ કરેલા દરો પર ગણવામાં આવેલી રકમ હશે. જ્યાં આવી જમીન પર કાયમી પ્રકારનું કોઈ બાંધકામ અથવા વૃક્ષો હોય ત્યાં આવા બાંધકામ અથવા વૃક્ષોનું મૂલ્ય રેવન્યુ ડિવિઝનલ ઓફિસર દ્વારા નિર્ધારિત રીતે નક્કી કરવામાં આવશે અને તે માટે હકદાર વ્યક્તિને ચૂકવવામાં આવશે.

(૨) પેટા-કલમ (૧) હેઠળ ચૂકવવાપાત્ર વળતર સરકાર યોગ્ય માને તે મુજબ રોકડમાં અથવા બોન્ડમાં, અથવા આંશિક રોકડમાં અને આંશિક બોન્ડમાં ચૂકવવામાં આવશે. બોન્ડ આવી શરતો પર જારી કરવામાં આવશે અને નિયત કરવામાં આવે તેવો વ્યાજનો દર ધરાવશે."

પરંતુ સ્વીકૃતપણે કલમ ૮ હેઠળનો કોઈ હુકમ રજૂ કરી શકાયો ન હતો. એ

સ્પષ્ટ છે કે કલમ ૮ હેઠળના હુકમો કલમ ૧૦ હેઠળ નિર્ધારિત વળતર ચૂકવ્યા પછી જ પસાર કરી શકાય છે.

તેથી કલમ ૧૦ હેઠળના આ હુકમોનો કોઈ લાભ લઈ શકાય નહીં. રાજ્ય વતી એવો પણ આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે કલમ ૧૦ હેઠળના આ હુકમો સામે, અપીલકર્તાઓ (તેમનામાંના કેટલાક) હતા જેમણે વળતરને પડકારતી હાઈકોર્ટમાં રિટ અરજીઓ દાખલ કરી હતી અને આમ વળતર નક્કી કરવાનો પ્રશ્ન પોતે જ પેન્ડિંગ રહ્યો હતો.

પરિણામે, અમારા મતે, અપીલકર્તાઓ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી રિટ અરજીઓ ફગાવી દેવામાં હાઈકોર્ટ યોગ્ય હતી. તેથી અમને આ અપીલ ધ્યાને લેવાનું કોઈ કારણ જણાતું નથી. તેથી તે ફગાવી દેવામાં આવે છે. ખર્ચ અંગે કોઈ હુકમ નથી.

ઉપર જણાવેલ કારણોસર, સિવિલ અપીલ નં. ૧૦૫૪/૭૬, ૧૦૫૫/૭૬, ૧૫૦૩/૭૭ અને ૧૫૪૬/૭૭ મંજૂર કરવામાં આવે છે. ખર્ચ અંગે કોઈ હુકમ નથી.

અપીલ ફગાવી દેવામાં આવી.

*This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.*

=====

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે

મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====